

Foto: © UNICEF/NYHQ2011-1060/Holt

Přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením: souhrnná zpráva projektu

Přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením:

souhrnná zpráva projektu

2015

ISBN 978-615-5577-02-4

Prohlášení o autorských právech:

© Mental Disability Advocacy Center (MDAC), 2015. Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace byla vytvořena s finanční podporou programu Evropské unie Základní práva a občanství. Za obsah publikace odpovídá pouze Mental Disability Advocacy Center a v žádném případě jej nelze považovat za vyjádření názoru Evropské komise.

Duben instead of April 2015

Obsah

1. Úvod a shrnutí.....	6
Definice.....	6
Shrnutí projektu.....	6
Nástroje pro tvůrce politik a osoby realizující výzkum.....	7
Evropský rozměr.....	7
2. Lidskoprávní indikátory a shromažďování dat	9
Standarty pro shromažďování a distribuci dat.....	9
Systémy lidskoprávních indikátorů.....	9
Informační systémy pro shromažďování a distribuci dat.....	10
Doporučení.....	11
3. Standarty a zjištění v deseti evropských zemích	12
Kontext	11
Mezinárodní standarty	13
Národní výzkum	15
První fáze: Výzkum veřejně dostupných zdrojů.....	15
Druhá fáze: Asistovaný výzkum veřejně dostupných zdrojů.....	16
Třetí fáze: Empirický výzkum	16
Navržené indikátory přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením	16
První kategorie: Monitoring a stížnosti – strukturální indikátory.....	17
Druhá kategorie: Účast v soudních nebo správních procesech – procesní indikátory	17
Třetí kategorie: Usnadnění přístupu ke spravedlnosti – procesní indikátory	17
Vzdělávání odborníků v soudních nebo správních systémech	18
Základní koncepty a dovednosti.....	19
Realizace vzdělávání, syllabus a bibliografie	20

1. Úvod a shrnutí

Tato souhrnná zpráva pojednává o dvouletém projektu týkajícím se přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením v deseti členských státech Evropské unie (EU). Projekt byl vytvořen tak, aby se zaměřoval na významnou mezeru v existujících výzkumech a datech s cílem poskytnout informace pro tvorbu politik na národní i evropské úrovni.

Projekt přitom vycházel přímo z mezinárodních lidskoprávních standardů. Výzkumná část projektu byla multidisciplinární a byla realizována v Bulharsku, České republice, Irsku, Maďarsku, Litvě, Lotyšsku, Rumunsku, Slovinsku, Spojeném království a Španělsku.

Definice

„Přístup ke spravedlnosti“ je rozvíjející se koncept mezinárodního práva, který se vztahuje k právu na „účinný přístup k systémům, procesům, informacím a místům využívaným při výkonu spravedlnosti.“¹ Jak vyplývá z článku 8 Všeobecné deklarace lidských práv, zahrnuje právo na účinný prostředek nápravy v případě porušení základních práv.

Pojem „děti s mentálním postižením“ byl používán napříč tímto projektem pro označení dětí s mentálním, vývojovým, kognitivním a/nebo psychosociálním postižením. Děti s mentálním postižením mají obecně více těžkostí v oblasti intelektových a adaptivních funkcí a rozvoji, a to v důsledku dlouhodobého stavu, který je dán od narození a trvá po celé dětství. Vývojové postižení zahrnuje mentální postižení, ale rovněž děti s dalšími vývojovými potížemi, zahrnujícími mozkovou obrnu, poruchy autistického spektra a fetální alkoholový syndrom. Kognitivní postižení se vztahuje k obtížím v oblasti učení a zpracování informací. Děti s psychosociálním postižením jsou děti s psychiatrickými potížemi.

Shrnutí projektu

Hlavním účelem projektu bylo shromáždit důkazy a informace s cílem posílit právo dětí s mentálním postižením na přístup k prostředkům nápravy v případě porušení jejich základních práv prostřednictvím soudních nebo kvasisoudních řízení na národní úrovni. Projekt měl čtyři základní cíle:

1. vytvoření metodologie pro sběr dat týkajících se přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením napříč EU;
2. vytvoření standardů pro přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením vyplývajících z mezinárodního práva, včetně standardů vztahujících se k ochraně soukromí dětí v právních řízeních, participace dětí, přístupných informací, přístupu k právní pomoci a zastoupení a poskytnutí přiměřených úprav;
3. vytvoření tréninkových a vzdělávacích materiálů pro praktiky působící v oblasti výkonu spravedlnosti, kteří přicházejí do kontaktu s dětmi s mentálním postižením, jmenovitě soudce, policejní příslušníky, sociální pracovníky, psychology apod.;
4. aktivity zaměřené na advokacii a šíření informací, jejichž cílem bylo sdílet výstupy z projektu s relevantními tvůrci politik ve členských státech.

¹ Janet E. Lord et al., *Human Rights Yes! Action and Advocacy on the Rights of Persons with Disabilities*, 2. vydání, (Minneapolis: University of Minnesota Human Rights Center, 2012).

Nástroje pro tvůrce politik a osoby realizující výzkum

Projekt byl spolufinancovaný Evropskou unií a na jeho realizaci se podíleli i projektoví partneři, ve spolupráci s nimiž byla vytvořena srozumitelná sada nástrojů výzkumu, shromážděna zjištění a formulována doporučení. Tato zpráva podává přehled o projektových výstupech, z nichž většina byla přeložena do jazyků všech partnerů, zapojených do projektu, a je dostupná na webových stránkách projektu: www.mdac.org/accessing-justice-children.

- profesorka Anna Lawson, *Přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením. Sběr a distribuce dat: Pokyny* (MDAC a University of Leeds, leden 2015) – dostupné ve všech projektových jazycích.
- profesorka Anna Lawson, *Přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením. Sběr a šíření dat: Syntéza zjištění*

(MDAC a University of Leeds, duben 2015) – dostupné pouze v angličtině.

- *Přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením: Mezinárodní standardy a zjištění z deseti členských států Evropské unie* (MDAC, duben 2015) – dostupné ve všech projektových jazycích.
- Sada online vzdělávacích a tréninkových materiálů pro soudce, právníky, policisty, sociální pracovníky a další odborníky zapojené do výkonu spravedlnosti – dostupné ve všech projektových jazycích.
- Věcné přehledy klíčových překážek v přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením v každé ze zemí zapojených do projektu – dostupné v angličtině a v příslušném projektovém jazyce.

Evropský rozměr

Práva dětí v soudních nebo správních systémech v nedávných letech zaznamenala na evropské úrovni vzrůstající význam. Jedním z nejvýznamnějších počínů bylo vytvoření Pokynů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, které osobám tvořícím politiky a dalším osobám zapojeným do výkonu spravedlnosti podávají praktické informace týkající se ochrany práv dětí v právních řízeních² a zcela konkrétně odkazují na mezinárodní závazky v oblasti lidských práv. Mnoho z těchto principů a standardů se přímo vztahují k dětem s mentálním postižením, ale stále zde zjevně existuje potřeba více zacílených informací o zajištění úprav, přizpůsobení a podpoře, kterou mohou děti s mentálním nebo psychosociálním postižením potřebovat. Do současné doby přitom existovaly pouze omezené snahy zaměřit se na práva těchto dětí, jakož i nízké povědomí o specifických překážkách, kterým pravděpodobně v případě účasti v soudních nebo správních řízeních musí čelit.

Na rozdíl od Rady Evropy Evropská unie (EU) 'přistoupila' samostatně k Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením (CRPD) v roce 2010, čímž na sebe převzala specifické závazky posílit práva osob se zdravotním postižením, včetně dětí, vyplývající z mezinárodního práva.³ Krátce poté přijala Evropská komise Agendu EU v oblasti práv dítěte.⁴ V části 'justice vstřícná k dětem' Agenda zdůraznila úlohu EU při usnadnění kroků za účelem zlepšení výstupů pro děti, které přijdou do kontaktu s národními soudními nebo správními systémy:

"Klíčovým úkolem v rámci agendy EU v oblasti práv dítěte je učinit justici v Evropě vstřícnější k dětem. Jedná se o oblast s velkým praktickým významem, v níž má EU podle Smluv pravomoci k uplatňování práv dítěte prostřednictvím právních předpisů EU."⁵

2 "Pokyny Výboru ministrů Rady Evropy o justici vstřícné k dětem", přijaté Výborem ministrů 17. listopadu 2010 na 1098. zasedání zástupců ministrů, dostupné online http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_CS.pdf (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

3 Rozhodnutí Rady z 26. listopadu 2009 o uzavření Úmluvy Organizace spojených národů o právech osob se zdravotním postižením Evropským společenstvím, OJ L 23, 27/1/2010, s. 35-61.

4 Sdělení Komise Evropskému parlamentu a Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů, *Agenda EU v oblasti práv dítěte*, COM/2011/0060 final.

5 *Ibid.*, odst. 2.1.

Bylo učiněno množství souvisejících kroků, a to včetně přijetí Stockholmského programu za účelem posílení svobody, bezpečnosti a spravedlnosti napříč Unii.⁶ Ačkoli se tento program zaměřuje na posílení práv dítěte, je důležité zmínit, že v něm není žádná specifická zmínka o právech dětí s postižením.

Navzdory tomuto opomenutí byla podniknuta řada dalších kroků, jejichž cílem bylo posílit respekt k právům dětí v soudních nebo správních řízeních, a to zvláště v oblasti trestní spravedlnosti. Ve vztahu k podezřelým, kteří jsou považováni za 'zranitelné', bylo v roce 2013 přijato Doporučení Evropské komise členskými státy, jehož cílem je zabránit diskriminaci osob s postižením při výkonu svých procesních práv, začlenit „domněnku zranitelnosti“ pro osoby s „vážným psychosociální, mentálním psychickým nebo smyslovým postižením, nebo duševní nemocí nebo kognitivními poruchami“ a zaručit těmto osobám právo na přístup k informacím a právní pomoci v případě, že mohou být zbaveny osobní svobody.⁷

Další přijatá relevantní opatření jsou obsažena ve směrnici o obětech, která uvádí, že:

“Zvláštní pozornost je třeba věnovat obtížím s porozuměním nebo komunikací, jež mohou být způsobeny určitým druhem postižením, jako jsou poruchy sluchu nebo řeči. Rovněž by v průběhu trestního řízení měla být brána v úvahu omezení schopnosti oběti sdělovat informace.”⁸

V roce 2013 byla přijata další směrnice o právu na přístup k obhájci v trestním řízení.⁹ Směrnice odkazuje na Pokyny Rady Evropy o justici vstřícné k dětem, avšak osob s postižením zmiňuje pouze stručně.

Co se týče výzkumu, je nezbytné uvést, že bylo vynaloženo zvýšené úsilí za účelem zvýšení kvality a dostupnosti informací a dat vztahujících se k dětem, zahrnující v to studii o násilí na dětech s postižením, která bude brzy publikována a kterou vypracovala Agentura EU pro základní práva¹⁰, jakož i velkou studii s cílem shromáždit data o dětech ve všech soudních nebo správních řízeních ve 28 členských státech EU.¹¹ První fáze druhého ze zmíněných projektů vůbec poprvé vyústila ve shromáždění rozsáhlých informací vztahujících se k dětem v systému trestní spravedlnosti na základě seznamu 29 indikátorů. Tento důraz na shromažďování a šíření dat lze rovněž uvést, ačkoli je současně nutné upozornit na to, že studie se dosud nezaměřila na sběr členěných dat, která by se týkala zkušeností dětí s různým typem postižení.

Věříme, že výstupy našeho projektu poskytnou další informace pro tvůrce politik v Evropské unii a Radě Evropy, které umožní lépe porozumět mnohonásobným a systémovým překážkám, s nimiž se musí děti s mentálním postižením v Evropě potýkat. Dále věříme, že podnítí trvalou snahu učinit další cílené výzkumy na evropské úrovni, které poukážou na zkušenosti těchto dětí a přispějí tak k vytváření tlaku na vlády, aby implementovaly své závazky vyplývající z mezinárodního práva. Naším přáním je v neposlední řadě i vidět významné zlepšení postavení těchto dětí ve všech oblastech spravedlnosti – občanskoprávní, trestní i správní.

6 Evropská rada, *Stockholmský program – Otevřená a bezpečná Evropa, která slouží svým občanům a chrání je*, 4/5/2010, C 115/1.

7 Doporučení Komise z 27. listopadu 2013 o procesních zárukách pro zranitelné podezřelé nebo obviněné v trestním řízení, OJ C 378, 12/2/2013, s. 8-10. Je však nutné poukázat na skutečnost, že koncept 'zranitelnosti' při zakotvování práv pro osoby se zdravotním postižením dobře neodpovídá lidskoprávnímu přístupu podle Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

8 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 29. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/JHA, OJ L 315, 14/11/2012, s. 57-73, odst. 21.

9 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/48/EU ze dne 22. října 2013 o právu na přístup k obhájci v trestním řízení a řízení týkajícím se evropského zatýkacího rozkazu a o právu na informování třetí strany a právu na komunikaci s třetími osobami a konzulárními úřady v případě zbavení osobní svobody, OJ L 294, 6/11/2013, s. 1-12.

10 Další informace jsou dostupné online z <http://fra.europa.eu/en/video/2014/violence-against-children-disabilities> (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

11 Viz speciální webové stránky <http://www.childreninjudicialproceedings.eu/Home/Default.aspx> (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

2. Lidskoprávní indikátory a shromažďování dat

Účinné systémy monitorování rozsahu, v jakém se udává změna, hraje při implementaci lidskoprávních závazků státu klíčovou úlohu. Agenda EU v oblasti práv dítěte označila nedostatek věrohodných dat o situaci dětí ve členských státech za klíčovou překážku rozvoje politiky založené na důkazech.¹² Tento stav ještě více kritický u dětí s mentálním postižením, ve vztahu k nimž je dostupných velmi málo informací, obzvláště pokud se týče jejich práva na přístup k prostředkům nápravy v případě porušení jejich základních práv.

Reagujíc na tento nedostatek, zaměřili jsme se v průběhu projektu na čtyři témata, která s touto skutečností souvisí:

1. syntéza relevantních mezinárodních standardů vztahujících se ke shromažďování dat za účelem monitorování přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením;
2. aplikace mezinárodních standardů s cílem analyzovat současné pokyny určené pro tvůrce politik, které se vztahují

k usnadňování účinného monitoringu, zejména posouzení rozsahu, v němž současné evropské systémy indikátorů zahrnují zkušenosti těchto skupin dětí;

3. požadavek vytvořit informační systémy schopné shromažďovat na národní úrovni relevantní a členěná data, která dostatečně zachycují zkušenosti dětí s mentálním postižením v občanskoprávních, trestních a správních řízeních; a
4. facilitace a realizace dalšího cíleného výzkumu v této oblasti prostřednictvím poskytnutí detailních pokynů pro podobná úsilí.

Shrnutí zjištění této části projektu jsou obsažena v komplexní zprávě, která je dostupná ve všech projektových jazycích na webových stránkách: www.mdac.org/accessing-justice-children.¹³

Standardy pro shromažďování a distribuci dat

Článek 31 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením, kterou ratifikovaly všechny země zapojené do projektu (kromě Irska) a která byla rovněž přijata Evropskou unií, zavazuje státy „shromažďovat odpovídající informace, včetně statistických dat a výsledků výzkumů, které jim umožní formulovat a provádět politiku“ s dopadem na práva osob se zdravotním postižením. V oblasti práv dítěte Úmluva o právech dítěte rovněž státy vyzývá k tomu, aby „systematicky shromažďovaly členěná data týkající se praxe výkonu soudnictví ve věcech mládeže, která jsou nezbytná pro rozvoj, implementaci a vyhodnocování politik a programů“.¹⁴

Valné shromáždění OSN vyzvalo státy „zahrnout detailní a přesné informace vztahující se k přístupu dětí ke spravedlnosti, včetně dosaženého pokroku a zaznamenaných problémů, jakož i statistická a komparativní data“ jako součást širšího závazků států shromažďovat data týkající se implementace práv dítěte v rámci systému podávání pravidelných zpráv orgánům OSN příslušným k lidskoprávním úmluvám“.¹⁵

Rada Evropy zdůraznila potřebu shromažďovat relevantní data zejména v Pokynech o justici vstřícné k dětem.¹⁶ Uznávajíc překážky, jimž čelí osoby se zdravotním postižením, se Rada Evropy snažila „podpořit a posílit srozumitelný, diverzifikovaný a specializovaný výzkum zaměřený na všechny otázky související s postižením“.¹⁷

¹² Evropská komise, Sdělení Komise Evropskému parlamentu, Radě, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Agenda EU v oblasti práv dítěte, 15. února 2011, COM(2011)60 final.

¹³ Profesorka Anna Lawson, *Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti: Sběr a distribuce dat: Pokyny* (MDAC a University of Leeds, leden 2015).

¹⁴ Výbor pro práva dítěte, Obecný komentář č. 10: Práva dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže, 25. dubna 2007, CRC/C/GC/10, odst. 98.

¹⁵ Organizace spojených národů, Valné shromáždění, Rada pro lidská práva, Rezoluce č. 25/6: Práva dítěte: přístup ke spravedlnosti pro děti, 25. března 2014, UNA/HRC/25/L.10.

¹⁶ *Supra* poznámka 2.

¹⁷ Doporučení Rec(2006)5 Výboru ministrů členskými státy Rady Evropy: Akční plán na podporu práv a plného zapojení osob se zdravotním postižením do společnosti: zlepšení kvality života osob se zdravotním postižením v Evropě 2006-2015, dostupný online z http://www.coe.int/t/e/social_cohesion/soc-sp/Rec%282006%295%20Czech%20Republic.pdf (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

Systemy lidskoprávních indikátorů

Při realizaci našeho výzkumu jsme narazili na řadu relevantních projektů, v jejichž rámci byly vytvořeny indikátory týkající se otázky přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením, včetně:

1. Disability Online Tool Komise (DOTCOM),¹⁸ který obsahuje informace o zákonech a politikách vztahujících se k osobám se zdravotním postižením a který je rovněž nástrojem pro podávání informací v souvislosti s realizací Evropské strategie pro pomoc osobám se zdravotním postižením 2010-2020;
2. indikátorů Agentury EU pro základní práva (FRA) pro ochranu, respektování a prosazování práv dítěte v Evropské unii,¹⁹ které zahrnují čtyři základní oblasti práv, v to čítajíc rodinné prostředí a náhradní péči; ochranu před vykořisťováním a násilím; odpovídající životní standard; a vzdělání, občanství a participaci ve školách a při sportu;
3. studie financovanou Evropskou komisí, která se týkala shromažďování dat o zapojení dětí v trestních, občanskoprávních a správních řízeních;²⁰

4. rámce indikátorů o soudnictví ve věcech mládeže vytvoření UNICEF a Úřadem OSN pro drogy a kriminalitu;²¹ a
5. Nástroje pro hodnocení participace dítěte Rady Evropy.²²

Systemy indikátorů mají řadu limitů, v jejichž důsledku mohou být přehlédnuty zvláštní zkušenosti dětí s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech, nebo v určitých oblastech mohou poskytovat pouze dílčí informace. Například nástroj DOTCOM nezahrnuje přístup ke spravedlnosti jako zvláštní téma a ačkoli Agentura EU pro základní práva zdůraznila význam členěných dat, zvláště pokud jde o zdravotní postižení a oblast justice, není tento systém srozumitelný takovým způsobem, aby dokázal zachytit překážky v přístupu ke spravedlnosti, s nimiž se potýkají děti s mentálním postižením. Studie Evropské komise o zapojení dětí v právních řízeních s sebou přinesla velké objemy dat ze všech členských států, avšak naneštěstí obsahovala pouze málo dat členěných na základě postižení.

Informační systémy pro shromažďování a distribuci dat

“Je nezbytné, aby smluvní strany pro naplňování svých závazků, vytvořily a zakotvily mechanismy pro sběr dat, která budou přesná a standardizovaná, která umožní jejich další členění a která budou odrážet skutečnou situaci dětí s postižením. Význam této otázky je často přehlížen a není vnímán jako priorita, a to navzdory skutečnosti, že má dopad nejen na opatření, jež je potřeba preventivně přijmout, ale rovněž na distribuci velmi cenných zdrojů potřebných k financování programů.”²³

Studie se dále zabývala otázkou podoby informačních systémů, které by shromažďovaly data týkající se individuálních zkušeností dětí s mentálním postižením v soudních nebo správních systémech. Zaměřila se na dvě související otázky. První z nich byl způsob, jakým mohou být v rámci soudních nebo správních systémů shromažďovány informace o typu

postižení nebo znevýhodnění dítěte. Druhou byl poté způsob zaznamenávání podpory a přizpůsobení, které byly v soudních nebo správních řízeních přijaty. Tyto dva typy informací jsou považovány za klíčové při analýze a reformě soudních nebo správních procesů, jejichž cílem by mělo být plné přizpůsobení dětem s mentálním postižením a zajištění přístupu ke spravedlnosti pro tyto děti.

Při rozvoji podobných informačních překážek vystává řada problémů. Spoléhání se na příliš široké kategorie postižení pravděpodobně nepovede k získání informací o zvláštních překážkách, jimž čelí např. děti s kombinovaným postižením. Na druhou stranu sběr těch nejmenších detailů z širokého spektra typů postižení se pravděpodobně ukáže nerealizovatelným anebo bude vycházet z medicínského pojetí postižení spíše než ze sociálního modelu postižení uznaného

18 Dostupné online z <http://www.disability-europe.net/dotcom> (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

19 Dostupné online <http://fra.europa.eu/en/publication/2012/developing-indicators-protection-respect-and-promotion-rights-child-european-union> (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

20 Dostupné online z <http://www.childreninjudicialproceedings.eu/Home/Default.aspx> (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

21 Dostupné online z http://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Manual_for_the_Measurement_of_Juvenile_Justice_Indicators.pdf (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

22 Rada Evropy, sekce práv dítěte a mládeže, *Nástroj pro hodnocení participace dítěte? Indikátory pro měření pokroku při prosazování práv dětí a mladých lidí mladších 18 let participovat na záležitostech, které se jich dotýkají*, dostupné online z http://coe.int/t/dg3/children/participation/Newdefault_en.asp (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

23 Výbor pro práva dítěte, Obecný komentář č. 9 (2006): Práva dětí se zdravotním postižením, 27. února 2007, CRC/C/GC/9, odst. 19.

Úmluvou o právech osob se zdravotním postižením (CRPD). Další složité problematické otázky vyvstávají v důsledku stigmatu, které souvisí s onálepkováním dítěte jako dítěte se specifickou formou postižení, jako např. v případě dětí s psychiatrickými diagnózami.

Systémy popsané výše musí vždy sledovat nejlepší zájem dítěte, jak je garantován v článku 3(1) Úmluvy o právech dítěte a článku 7 Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Pokyny Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením navrhuje zakotvit široké kategorie „fyzického, smyslového, mentálního a psychosociálního postižení“ jako základ pro členění, ačkoli tyto kategorie budou vyvolávat definiční obtíže a vyžadovat další posouzení.

Existují zde současně lidskoprávní standardy související s uchováváním záznamů v rámci soudních nebo správních systémů, především Havanská pravidla OSN vztahující se

k dětem zbaveným osobní svobody.²⁴ Ačkoliv musí být shromážděny srozumitelné informace vztahující se k totožnosti dítěte, důvodům zbavení osobní svobody, vyznění rodičů a fyzickému a psychickému stavu dítěte, je pozoruhodné, že absente požadavek přijetí podpory a přiměřených úprav, v důsledku čehož je méně pravděpodobné, že vlády budou dodržování těchto povinností monitorovat.

V rámci výzkumu realizovaného jako součást tohoto projektu nebyly zjištěny žádné příklady snah o vytvoření srozumitelných systémů pro shromažďování a sdílení informací o formách podpory a přiměřených úpravách pro děti s mentálním postižením mezi odborníky působícími v justici. Jedním ze zjištěných slibných příkladů byl návrh „Standardu přístupných informací („Accessible Information Standard“) z pera National Health Service v Anglii, který upřesňoval, že potřeby konkrétních uživatelů služeb a jim odpovídající přizpůsobení by měly být zaznamenávány.²⁵

Doporučení

Komplexní přehled doporučení je obsažen ve zprávě a zahrnuje:

- kladení většího důrazu na shromažďování dat v otázkách přístupu ke spravedlnosti pro osoby se zdravotním postižením;
- vytvoření systémů pro shromažďování a zveřejňování členěných dat na základě věku a typu postižení ve všech stádiích soudních nebo správních systémů;
- shromažďování systematických dat o povaze úprav a podpory, které potřebují konkrétní děti, v souladu s nejlepším zájmem dítěte;
- šíření těchto přístupů na úrovni Evropské komise;
- pokyny vytvořené Evropskou komisí a národními vládami zakotvující požadavek, aby potřeby dětí s mentálním postižením byly posuzovány s ohledem na poskytnutí úprav odpovídajících postižení, které těmto dětem umožní účastnit se soudních nebo správních řízení na rovnoprávném základě s ostatními;
- vytvoření nástrojů a systémů, v jejichž rámci budou sdíleny pouze relevantní informace vztahující se k úpravám a podpoře, které dítě v soudních nebo správních řízeních potřebuje, odpovídající postižení dítěte, a to mezi klíčovými odborníky, kteří přicházejí s dítětem do kontaktu a na multidisciplinárním základě; a
- realizace dalších výzkumů a rozvoj výsledkových indikátorů pro posouzení přístupu k právům souvisejícím s výkonem spravedlnosti pro děti s mentálním postižením v národních justičních systémech.

24 Organizace spojených národů, Valné shromáždění, Rezoluce č. 45/113: Pravidla OSN pro ochranu dětí a mladistvých zbavených osobní svobody, 14. prosince 1990, A/RES/45/113.

25 Pro další informace viz <http://www.england.nhs.uk/accessibleinfo> (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

3. Standardy a zjištění v deseti evropských zemích

Hnacím motorem při tvorbě tohoto projektu bylo zjištění, že děti s mentálním postižením v Evropě čelí zvýšenému riziku, že se stanou oběťmi závažných porušení svých lidských práv, a to z důvodu svého postižení. Výzkum se uskutečnil v deseti členských státech Evropské unie a byl realizován akademiky působícími v oblasti práva, lidských práv a sociální práce, jakož i aktivisty a výzkumníky z národních neziskových organizací. Tento projekt byl podporován mezinárodním panelem expertů z oblastí práv dítěte a práv osob se zdravotním postižením.²⁶

Cílem projektu bylo shromáždit informace týkající se třech oblastí práva, konkrétně trestních, občanskoprávních a správních řízení. Každé z těchto právních odvětví je potenciálně velmi široké, a proto se projekt zaměřil pouze na některé stěžejní otázky, kritické body při kontaktu dítěte s mentálním postižením se soudními nebo správními systémy:

1. Trestní spravedlnost

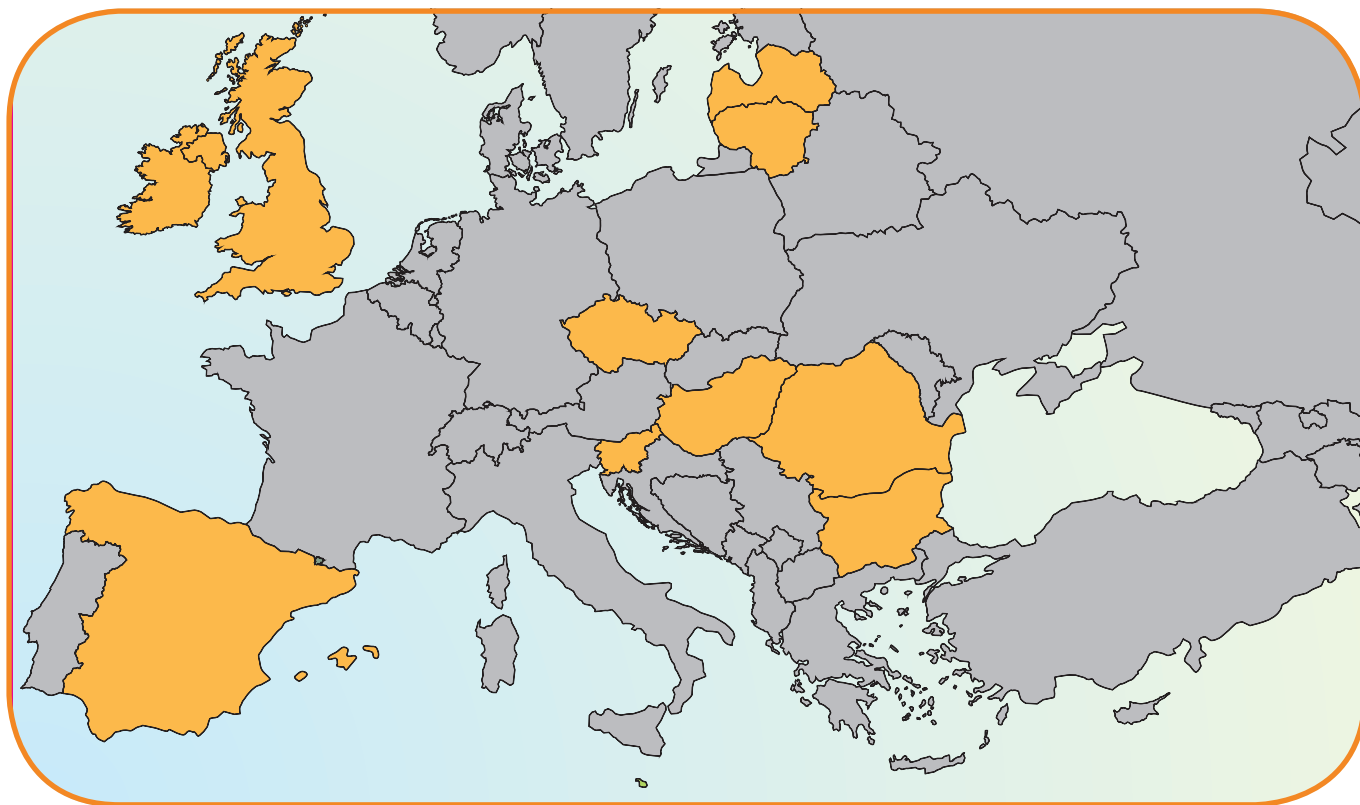
Zkušenosti dětských svědků, obětí a obviněných s mentálním postižením ve všech stádiích trestního vyšetřování a obžaloby.

2. Občanskoprávní spravedlnost

Rozhodování týkající se toho, kde a s kým budou děti s mentálním postižením žít, včetně rozhodování vztahujícího se k umístění dětí do ústavu a přístupu k podpoře nezbytné pro realizaci práv na život v komunitě.

3. Správní spravedlnost

Rozhodování týkající se přístupu ke vzdělání a poskytnutí podpory, přizpůsobení a přiměřených úprav v inkluzivních školách.

Země zapojené do projektu

²⁶ Kompletní seznam osob zapojených do projektu je dostupný na webových stránkách projektu www.mdac.org/accessing-justice-children.

Kontext

U dětí se zdravotním postižením je vyšší pravděpodobnost, že se stanou oběťmi zneužívání nebo násilí, než u dětí bez postižení,²⁷ a to včetně cílené nevráživosti,²⁸ a z výzkumu vyplynulo, že u vysokého počtu dětí s mentálním nebo vývojovým postižením je velká pravděpodobnost, že zažily sexuální zneužívání.²⁹

Světová zpráva o násilí na dětech generálního tajemníka OSN zdůraznila, že dlouhodobá institucionalizace dětí se zdravotním postižením stále představuje přetrvávající problém v celém světě,³⁰ a zejména ve střední a východní Evropě, kde i na přelomu století docházelo ke zvyšování podílu institucionalizovaných lidí.³¹ Monitorování dodržování lidských práv a jeho dokumentace, realizované především organizacemi občanské společnosti, obrátily pozornost na rozšířené zanedbávání a zneužívání dětí v zařízeních sociálních služeb a slabou roli mechanismů pro monitorování a ochranu práv dítěte.³²

Větší pozornost začala být věnována situaci dětí, které přicházejí do kontaktu se systémy trestní spravedlnosti, především v návaznosti na přijetí Minimálních standardních pravidel soudnictví nad mládeží OSN ('Pekingská pravidla').³³ Mezinárodní standardy zdůraznily potřebu takových postupů, které budou stavět dítě do středu zájmu, a odklonů pro dětské pachatele a vyzdvihly nejlepší zájem dítěte jako přední hledisko ve všech řízeních. Naneštěstí kladly pouze malý důraz na výzkum o postavení dětí s postižením v systémech trestní spravedlnosti a v této oblasti tak nejsou dostupné téměř žádné informace, které by se vztahovaly k dětem s mentálním postižením.³⁴ Světová zpráva dále poukázala na některé z rozšířených problémů a vyzvala vlády k přijetí specifických opatření v následujícím smyslu:

"Ačkoli nejsou dostupná téměř žádná data o pachatelích z řad mládeže, kteří mají zdravotní postižení, je široce přijímáno, že děti s mentálním postižením a psychiatrickými problémy čelí zvýšenému riziku, že se dostanou do konfliktu se zákonem – často na popud jiných, kteří je vnímají jako figurky. Pokud se již dostanou do problémů, je u nich méně pravděpodobné, že budou schopny hovořit tak, aby se z nich dostaly, nebo se samy hájit přesvědčivým způsobem. Pokud se dostanou do vězení, s větší mírou pravděpodobnosti budou viktimizovány. Ani systém soudnictví ve věcech mládeže ani systém sociálně-právní ochrany dětí nejsou uspořádány tak, aby dokázaly dobře vyhovět potřebám dítěte v oblasti duševního zdraví [...]"³⁵

Nedávná studie realizovaná Prison Reform Trust ve Spojeném království ukázala, že 60% obviněných z řad dětí má 'komunikační obtíže' a 25% má mentální postižení, avšak současně zjistila, že zde neexistuje „žádný běžný nebo systematický postup pro určení zvláštních potřeb obviněných v oblasti podpory."³⁶

Dětské svědkové a oběti trestných činů, kteří mají mentální postižení, jsou obecně vyloučeni z možnosti podat v trestním řízení plnohodnotnou výpověď, přičemž je poukazováno jak na jejich věk, tak na jejich postižení.³⁷ V mnoha případech vyúsťují postoje justičních orgánů a procesní překážky – jako obecné požadavky porozumění povaze a důsledkům přísahy – v to, že svědectví těchto dětí je vyloučeno a trestní stíhání zastaveno.³⁸

27 Hilary Brown, *Safeguarding adults and children with disabilities against abuse* (Štrasburk: Rada Evropy, 2003).

28 Agentura EU pro základní práv v současnosti dokončuje významnou studii zaměřenou na násilí a nevráživost proti dětem se zdravotním postižením; další informace jsou dostupné online z <http://fra.europa.eu/en/project/2012/children-disabilities-targeted-violence-and-hostility> (naposledy zobrazeno: 20. dubna 2015).

29 D. Valenti-Hein and L. D. Schwarz, *Sexual Abuse of Those with Developmental Disabilities* (Santa Barbara, CA: James Stanfield Co, 1995).

30 Generální tajemník OSN, *Souhrnná zpráva: Násilí namířené proti dětem se zdravotním postižením* (New York: Yale School of Public Health, 2005).

31 Paul Sergio Pinheiro, *Světová zpráva o násilí namířené proti dětem – Studie generálního tajemníka o násilí na dětech* (Ženeva: OHCHR, UNICEF, WHO, 2006), 183.

32 Viz např. Centre for Legal Resources a UNICEF, *Monitoring the rights of mentally disabled children and young people in public institutions* (Bukurešť: UNICEF Rumunsko, 2006).

33 Organizace spojených národů, Valné shromáždění, Rezoluce č. 40/33: Minimální standardní pravidla OSN o soudnictví ve věcech mládeže ('Pekingská pravidla'), 29. listopadu 1985, A/RES/40/33. Viz rovněž: Organizace spojených národů, Hospodářská a sociální rada, Rezoluce č. 1997/30: Směrnice pro postup vůči dětem v systému trestní justice, 21. července 1997, E/RES/1997/30.

34 *Supra* poznámka 30.

35 *Ibid.*, 194-5.

36 Jenny Talbot, *Fair Access to Justice? Support for vulnerable defendants in the criminal courts. A PRT briefing paper* (Spojené království: Prison Reform Trust, červen 2012).

37 Viz např.: Rebecca Milne a Ray Bull, "Interviewing witnesses with learning disabilities for legal purposes", *British Journal of Learning Disabilities* 29:3 (2012), 93-7.

38 Claire Edwards, Gillian Harold a Shane Kilcommins, *Access to Justice for People with Disabilities as Victims of Crime in Ireland* (University College Cork, School of Applied Social Studies and Centre for Criminal Justice and Human Rights, Faculty of Law, únor 2012), 140.

Mezinárodní standardy

Děti s mentálním postižením jsou nositeli lidských práv na rovnoprávném základě s ostatními. V důsledku svého věku i typů postižení však budou s vyšší mírou pravděpodobnosti čelit vícenásobným formám diskriminace a z hlediska mezinárodního práva se nacházejí na významném průsečíku mezi právy dítěte a právy osob se zdravotním postižením.

Výzkum se řídil stěžejními mezinárodními lidskoprávními standardy v oblasti přístupu ke spravedlnosti a byl doplněn odkazy na Pokyny Rady Evropy o justici vsířicně k dětem.³⁹ Všechny země, v nichž byl projekt realizován, přistoupily jak k Úmluvě OSN o právech dítěte, tak k Úmluvě OSN o právech osob se zdravotním postižením, s výjimkou Irska, které dosud Úmluvu OSN o právech osob se zdravotním postižením neratifikovalo.

Přístup ke spravedlnosti v mezinárodním právu

Všeobecná deklarace lidských práv

Článek 8

Každý má právo, aby mu příslušné vnitrostátní soudy poskytly účinnou ochranu proti činům porušujícím základní práva, která jsou mu přiznána ústavou nebo zákonem.

Úmluva OSN o právech dítěte

Článek 3

1. Nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať už uskutečňované veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, správními nebo zákonodárnými orgány.
2. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, se zavazují zajistit dítěti takovou ochranu a péči, jaká je nezbytná pro jeho blaho, přičemž berou ohled na práva a povinnosti jeho rodičů, zákonných zástupců nebo jiných jednotlivců právně za něho odpovědných, a činí pro to všechna potřebná zákonodárná a správní opatření.
3. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečí, aby instituce, služby a zařízení odpovědné za péči a ochranu dětí odpovídaly standardům stanoveným kompetentními úřady, zejména v oblastech bezpečnosti a ochrany zdraví, počtu a vhodnosti svého personálu, jakož i kompetentního dozoru.

Článek 12

1. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.

2. Za tímto účelem se dítěti zejména poskytuje možnost, aby bylo vyslyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo anebo prostřednictvím zástupce nebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství.

Úmluva OSN o právech osob se zdravotním postižením

Článek 7- Děti se zdravotním postižením

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, přijmou veškerá nezbytná opatření, aby dětem se zdravotním postižením zaručily plné užívání všech lidských práv a základních svobod na rovnoprávném základě s ostatními dětmi.
2. při jakékoli činnosti týkající se dětí se zdravotním postižením musí být předním hlediskem nejlepší zájem dítěte.
3. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zabezpečují dětem se zdravotním postižením, na rovnoprávném základě s ostatními dětmi, právo svobodně vyjadřovat své vlastní názory ve všech záležitostech, které se jich dotýkají, přičemž se jejich názorům musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jejich věku a zralosti, a při realizaci tohoto práva jim poskytují pomoc přiměřenou jejich zdravotnímu stavu a věku.

Článek 13 – Přístup ke spravedlnosti

1. Státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, zajistí osobám se zdravotním postižením účinný přístup ke spravedlnosti na rovnoprávném základě s ostatními, mimo jiné i prostřednictvím procedurálních a věku odpovídajících úprav, s cílem usnadnit jim účinné plnění jejich role jako přímých a nepřímých účastníků a svědků při všech soudních řízeních, a to i ve fázi vyšetřování a předběžného řízení.
2. S cílem napomoci zajištění účinného přístupu osob se zdravotním postižením ke spravedlnosti, budou státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, podporovat odpovídající proškolení osob, které pracují v oblasti justiční správy, včetně pracovníků policie a vězeňské služby.

39 Supra, poznámka 2.

Při tvorbě a realizaci výzkumu v zemích zapojených do projektu byly zohledněny rovněž další relevantní mezinárodní a evropské standardy, včetně:

- Obecných komentářů Výboru OSN pro práva dítěte,⁴⁰ a Výboru OSN pro práva osob se zdravotním postižením;⁴¹
- Minimálních standardních pravidel soudnictví nad mládeží OSN („Pekingská pravidla“), z 29. listopadu 1985, A/RES/40/33;
- Pravidel OSN pro ochranu mladistvých zbavených osobní svobody („Havanská pravidla“), z 14. prosince 1990, A/RES/45/113;
- Principů a pokynů OSN o přístupu k bezplatné právní pomoci v systémech trestní spravedlnosti, z 20. prosince 2012, A/RES/67/187.

Partneři projektu zdůraznili nezbytnost věnovat zvláštní důraz na přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením, které jsou umístěné v ústavních zařízeních. Jejich umístění v těchto zařízeních jim snižuje možnost přístupu ke stížnostním mechanismům, které mohou být dostupné pro jiné děti, a proto je v jejich případě méně pravděpodobné, že budou schopny domoci se nápravy za porušení svých lidských práv soudními

nebo kvazisoudními cestami. Byla věnována pozornost roli nezávislých monitorovacích a inspekčních orgánů v tom smyslu, v jakém rozsahu jsou tyto schopny těmto dětem usnadnit přístup ke spravedlnosti, a zvláštní důraz byl kladen na to, za jakých podmínek mohou tyto orgány řešit stížnosti a iniciovat šetření nebo řízení jménem dětí s mentálním postižením. Výzkum přitom vycházel z následujících mezinárodněprávních standardů:

- článku 16 Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením o právu na ochranu před všemi formami vykořisťování, násilí a zneužívání, a závazku zřídit „účinný monitoring“ „všech zařízení a programů pro osoby se zdravotním postižením“;⁴²
- článku 33(2) Úmluvy OSN o právech osob se zdravotním postižením o zřízení nezávislého mechanismu za účelem monitorování implementace Úmluvy; a
- Opčního protokolu k Úmluvě proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícím zacházení nebo trestání (OPCAT), a zvláště závazku zřídit národní preventivní mechanismus, který bude vykonávat pravidelné a nezávislé inspekce míst, v nichž je omezována osobní svoboda lidí.⁴³

Národní výzkum

Partneři projektu následně vytvořili metodologii, v jejímž rámci aplikovali relevantní mezinárodní standardy v každé ze zemí zapojených do projektů, byť si byli dobře vědomi nedostatku dostupných informací, který v současnosti panuje. Komplexní povaha výzkumu vyžadovala vyhodnocení národní legislativy a politik, sběr dostupných obecných statistických dat týkajících se národních soudních nebo správních systémů. V návaznosti na závažný nedostatek dat se partneři shodli, že při objasňování systematických překážek, kterým děti s mentálním postižením čelí, hraje klíčovou roli empirická část výzkumu. Obecně vzato byl výzkum realizován ve třech vzájemně souvisejících fázích.

První fáze: Výzkum veřejně dostupných zdrojů

Cílem této fáze bylo získat širší porozumění rozsahu, v němž je na národní úrovni přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením věnována pozornost, začít s identifikováním klíčových překážek pro tyto děti a získat základní informace pro další fáze výzkumu, které díky těmto informacím bylo možné dále zacílit.

Tato fáze zahrnovala shromažďování veřejně dostupných informací vztahujících se k přístupu k soudním nebo správním systémům partnery, realizujícími výzkum. Zdroje informací zahrnovaly právní a akademické knihy; časopisecké články; legislativu; rozhodnutí soudů, tribunálů a úřadů ombudsmana v konkrétních případech; parlamentní dokumenty; statistické výkazy zprávy národních orgánů na ochranu rovnosti, národních orgánů na ochranu lidských práv nebo úřadů ombudsmana; zprávy neziskových organizací a občanské společnosti; novinové články a informace dostupné ve zprávách OSN a dalších mezinárodních orgánů.

40 Zejména: Výbor pro práva dítěte, Obecný komentář č. 2 (2001): Role nezávislých národních orgánů na ochranu lidských práv při ochraně a prosazování práv dítěte, 15. listopadu 2002, CRC/GC/2002/2; Výbor pro práva dítěte, Obecný komentář č. 9 (2006): Práva dětí se zdravotním postižením, 27. února 2007, CRC/C/GC/9; Výbor pro práva dítěte, Obecný komentář č. 10 (2007): Práva dětí v systému soudnictví ve věcech mládeže, 25. dubna 2007, CRC/C/GC/10; a Výbor pro práva dítěte, Obecný komentář č. 14 (2013) o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska (čl. 3 odst. 1), 29. května 2013, CRC/C/GC/14.

41 Výbor pro práva osob se zdravotním postižením, Obecný komentář č. 1 (2014): Rovnost před zákonem, CRPD/C/GC/1; a Výbor pro práva osob se zdravotním postižením, Obecný komentář č. 2 (2014): Přístupnost, CRPD/C/GC/2.

42 Článek 16(3) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

43 Část IV, OPCAT.

Druhá fáze: Asistovaný výzkum veřejně dostupných zdrojů

Cílem této druhé fáze bylo identifikovat doplňkové zdroje informací o přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením na národní úrovni, a to snahou o zajištění přístupu k informacím, které nemusely být až tak běžně veřejně dostupné. Přidruženým cílem této fáze bylo určit klíčové překážky pro odborníky realizující výzkum v dané oblasti a na jejich základě vytvořit pokyny pro ty, kdo by v budoucnu rovněž realizovali výzkum zaměřený na problematiku dětí se zdravotním postižením v soudních nebo správních systémech.

V průběhu této fáze se odborníci realizující výzkum snažili získat přístup do specializovaných knihoven a výzkumných institutů pro zástupce justice, právníky, sociální pracovníky, státní zástupce, probační úředníky a do systémů bank národních údajů. Odborníkům realizujícím výzkum byly rovněž poskytnuty pokyny týkající se analyzování rozsáhlých objemů informací, včetně prostřednictvím kvantitativních a kvalitativních analytických technik.

Třetí fáze: Empirický výzkum

Cílem této poslední fáze výzkumu bylo získat kvalitativní informace, které by doplnily poznatky získané v průběhu obou předchozích fází. Toto stadium bylo obzvláště důležité, a to ve světle významné mezery v informacích týkajících se překážek v přístupu ke spravedlnosti a dostupnosti podpory a přiměřených úprav pro děti v soudních nebo správních systémech, jakož i z důvodu nezbytnosti objasnit postoje a zkušenosti soudců, právníků, sociálních pracovníků a dalších odborníků. Vedle toho bylo cílem také shromáždit přímá svědectví od dětí s mentálním postižením a jejich rodičů a osob, které o ně pečují.

V průběhu této fáze odborníci realizující výzkum zorganizovali různé ohniskové skupiny (focus groups) se skupinami odborníků – včetně řady multidisciplinárních skupinových sezení – a rovněž vedli polostrukturované individuální rozhovory s rodiči a několika dětmi. Během této fáze vyvstalo mnoho skutečných problémů, včetně dlouhé doby nezbytné pro získání odpovídajícího souhlasu etických komisí, obtíží při přístupu k zástupcům justice a procesních a jiných překážek při zajišťování návštěv a setkání s dětmi s mentálním postižením, které byly umístěny v ústavech.

Detailnější popis metodologie výzkumu je obsahem zprávy s názvem *Sběr dat: Shrnutí a zjištění*, která je dostupná v angličtině na webových stránkách www.mdac.org/accessing-justice-children.⁴⁴

Navržené indikátory přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením

V průběhu výzkumu byl získán obrovský objem informací z deseti zemí zapojených do projektu, které se týkaly dětí, osob se zdravotním postižením, administrace soudních a správních systémů, monitorovacích a stížnostních mechanismů a souvisejících oblastí. Jednou ze stěžejních výzev projektu bylo definování způsobu, jak tyto informace analyzovat, aby výstupem byly otázky týkající se specificky dětí s mentálním postižením a identifikace podobností, odlišností a témat napříč všemi zapojenými zeměmi. Aby to bylo možné a rovněž aby bylo možné vyzdvihnout zjištění relevantní na evropské úrovni, partneři projektu vytvořili sadu lidskoprávních indikátorů, které sloužily jako analytický rámec.

Tento přístup vycházel z analytických pokynů vytvořených Úřadem Vysokého komisaře OSN pro lidská práva o monitorování implementace lidskoprávních standardů,⁴⁵ stejně jako z flexibility nezbytné z důvodu omezených zdrojů.⁴⁶ Pokyny navrhují tři typy indikátorů, známé jako 'strukturální-procesní-výsledkový' přístup.⁴⁷ Z důvodu nedostatku výsledkových dat – která nebyla získána ze žádné ze zemí zapojených do projektu – se tento projekt zaměřil na formulaci strukturálních a procesních indikátorů. Partneři projektu vyzývají Evropskou unii a členské státy, aby jako další krok vytvořily nezbytnou infrastrukturu pro formulaci smysluplných výsledkových indikátorů.

44 Profesorka Anna Lawson, *Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti. Sběr a distribuce dat: Shrnutí a zjištění* (MDAC a University of Leeds, duben 2015).

45 Úřad Vysokého komisaře OSN pro lidská práva, *Human Rights Indicators: A Guide to Measurement and Implementation*, HR/PUB/12/5, (New York a Ženeva: OHCHR, 2012).

46 Podle OHCHR, "lidskoprávní indikátor je definován jako specifická informace o stavu nebo podmínkách předmětu, události, činnosti nebo výsledku, která může být vztažena k lidskoprávním normám nebo standardům; která se týká a reflektuje lidskoprávní principy a znepokojení; a která může být použita za účelem posouzení a monitorování prosazování a implementace lidských práv." Ibid.

47 Bližší informace o tomto přístupu jsou dostupné z: Profesorka Anna Lawson, *Přístup dětí s mentálním postižením ke spravedlnosti. Sběr a šíření dat: Pokyny* (MDAC a University of Leeds, leden 2015), dostupné z webových stránek projektu www.mdac.org/accessing-justice-children.

Indikátory přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením

První kategorie: Monitoring a stížnosti – strukturální indikátory

- I.1: Stát ratifikoval a promítl do národního právního řádu mezinárodní dokumenty v oblasti práv dítěte a práv osob se zdravotním postižením
- I.2: Stát přijal národní politiky, které jako svůj cíl stanovují zlepšení přístupu ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením
- I.3: Na úrovni zákona je zřízen nezávislý národní orgán příslušný k monitorování, ochraně a prosazování práv dětí s mentálním postižením, včetně monitorování ústavních zařízení
- I.4: Existují účinné stížnostní postupy ve všech zařízeních, kde se nacházejí děti s mentálním postižením

Druhá kategorie: Účast v soudních nebo správních procesech – procesní indikátory

- II.1: Nejlepší zájem dítěte je předním hlediskem při všech postupech a řízeních zahrnujících děti s mentálním postižením
- II.2: Soudní a správní systémy jsou přístupné pro děti s mentálním postižením

- II.3: Soudní a správní systémy posuzují individuální potřeby každého dítěte s mentálním postižením a zajišťují, že jsou přijaty individualizované úpravy s cílem umožnit tomuto dítěti bezpečnou a účinnou účast
- II.4: Osobní a citlivé údaje dětí s mentálním postižením jsou chráněny a děti jsou chráněny před stigmatizací ze strany médií

Třetí kategorie: Usnadnění přístupu ke spravedlnosti – procesní indikátory

- III.1: Nezávislé orgány a třetí osoby mohou vznést stížnost jménem dítěte nebo dětí s mentálním postižením
- III.2: Právní zastoupení a bezplatná právní pomoc je pro děti s mentálním postižením dostupná v průběhu všech soudních a správních řízení, která se jich dotýkají
- III.3: Všichni odborníci pracující v soudních nebo správních řízeních, kteří přicházejí do kontaktu s dětmi s mentálním postižením, musí být vzdělávání v oblasti uznávání a a usnadňování realizace práv těchto dětí, včetně práva na přiměřené úpravy

Detailní zjištění z této analýzy jsou obsahem zprávy s názvem *Mezinárodní standardy a zjištění z deseti členských zemí Evropské unie*, která je dostupná ve všech jazycích projektu na webových stránkách: www.mdac.org/accessing-justice-children.

Vzdělávání odborníků v soudních nebo správních systémech

Potřeba vzdělávat odborníky působící v soudních nebo správních systémech byla projektovými partnery zdůrazněna v raném stadiu projektu a je rovněž opakovaně zakotvena v relevantních mezinárodních lidskoprávních dokumentech. Článek (1)(i) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením zavazuje státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, „podporovat školení odborníků a zaměstnanců, kteří pracují s osobami se zdravotním postižením, o právech uznaných v této úmluvě, s cílem zlepšit poskytování pomoci a služeb zaručených těmito právy.“ Podobný závazek byl rovněž formulován Výborem OSN pro práva dítěte v Obecném komentáři č. 14.⁴⁸

Jedněmi ze zjištěných nejvýznamnějších překážek v přístupu dětí ke spravedlnosti byly postoje zástupců soudců, právníků a jiných odborníků, zahrnujících policisty, sociální pracovníky a ředitele zařízení sociální péče.⁴⁹ V mnoha zemích bylo zaznamenáno, že převažují diskriminační postoje, odrážející negativní předsudky o dětech se zdravotním postižením a jejich schopnosti účastnit se právních řízení. Úmluva o právech osob se zdravotním postižením představuje základní posun v nahlížení na povahu postižení, když se odklání od medicínského přístupu zaměřeného na individuální znevýhodnění osoby a uznává, že postižení je výsledkem interakce mezi osobou s postižením a překážkami existujícími v jejím fyzickém prostředí nebo postojích společnosti.⁵⁰ Z toho vyplývá, že je třeba identifikovat a odstranit negativní a vylučující postoje části odborníků působících v soudních a správních systémech.

V současnosti je pro odborníky dostupných pouze málo informací týkajících se práv dětí se zdravotním postižením a ještě méně potom přístupu ke spravedlnosti. Nebyly zjištěny žádné obecné nebo zvláštní kurzy, které by zajišťovaly specifické vzdělávání soudců a právníků v této oblasti.⁵¹

V reakci na tyto skutečnosti vytvořilo Centrum pro studia postižení (Centre for Disability Studies) Univerzity v Leeds ve spolupráci s Centrem pro právo a politiku v oblasti postižení (Centre for Disability Law and Policy) Národní univerzity Irsko v Galway srozumitelnou sadu vzdělávacích a tréninkových materiálů pro odborníky. Věříme, že národní vzdělávací akademie pro justici a další asociace odborníků budou tyto materiály aktivně používat s cílem posílit vědomosti a dovednosti svých členů. Konkrétními cíli těchto materiálů je usnadnit a podpořit:

- vzdělávání klíčových odborníků působících v soudních nebo správních systémech, kteří mohou přijít do kontaktu s dětmi s mentálním postižením, napříč obory;
- vzdělávání studentů na univerzitách a v dalších akademických kurzech v předmětech jako je právo, lidská práva, studia zaměřená na postižení a studia zaměřená na děti, která jsou relevantní ve vztahu k situaci dětí s mentálním postižením v soudních nebo správních řízeních; a
- poskytnout přehled zdrojů, které mohou pomoci posílit porozumění a povědomí o lidských právech dalších osob s aktivním zájmem v daném předmětu (např. rodiče dětí s mentálním postižením).

48 Výbor pro práva dítěte, Obecný komentář č. 14 (2013) o právu dítěte na zohlednění jeho nejlepšího zájmu jako předního hlediska (čl. 3, odst. 1), 29. května 2013, CRC/C/GC/14, odst. 15.

49 Pro více informací viz *Přístup ke spravedlnosti pro děti s mentálním postižením. Mezinárodní standardy a zjištění v deseti členských státech Evropské unie* (MDAC, duben 2015), dostupné na webových stránkách projektu ve všech jazycích projektu: www.mdac.org/accessing-justice-children.

50 Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, Preambule odst. (e) a článek 9.

51 *Supra* poznámka 49.

Základní koncepty a dovednosti

Materiály začínají popisem základních konceptů vztahujících se k principům právního státu a přístupu ke spravedlnosti. Každé téma je představeno přístupně a neprávním způsobem poskytuje konkrétní informace o lidskoprávních standardech.

Těmi jsou:

1. Přístupnost
2. Přístup ke spravedlnosti
3. Postižení a dětství
4. Rovnost a zákaz diskriminace
5. Způsobilost podávat stížnosti
6. Účast v řízení
7. Zastoupení a pomoc
8. Účinná a odpovídající ochrana osobních údajů
9. Spravedlivý proces

Vědomosti nicméně nemusí nutně stačit k okamžité změně mezi všemi odborníky, a proto se další část věnuje dovednostem, které jsou pro zajištění přístupu zaměřeného na dítě a citlivého k postižení důležité. Specifickými oblastmi, které byly do materiálu zahrnuty, jsou stručně:

Rozvoj pozitivní, bezpředsudečných postojů

Tato oblast zahrnuje rozvoj pozitivního a podporujícího přístupu při všech interakcích s dětmi, bez ohledu na profesní status. Rovněž vyzývá odborníky, aby posoudili, jakým způsobem lze tyto děti vhodně podpořit v rámci bezpečného prostředí.

Identifikování a odstranění překážek

Tato oblast vyzývá odborníky, včetně soudců, aby důkladně posoudili právní i jiné postupy s cílem určit rozsah, v němž tyto mohou působit diskriminačně a automaticky vylučovat děti ze získání nápravy, a následně činili kroky za účelem jejich odstranění. Tento přístup vyžaduje důraz na nejlepší zájem

dítěte za všech okolností, včlenění flexibility do formálních pravidel a postupů a zajištění toho, že procesní záležitosti nebudou postaveny nad dotčená základní práva dítěte.

Komunikace s dětmi s mentálním postižením a usnadňování této komunikace

Tato oblast poskytuje řadu návodů pro navození respektujícího a podporujícího dialogu s dětmi s mentálním postižením, včetně dětí s komunikačními obtížemi a alternativními formami vyjadřování. Rovněž představuje některé slibné příklady dobré praxe zjištěné v průběhu projekt v kontextu policejních výslechů a soudních slyšení v Bulharsku, České republice, Litvě a Spojeném království.

Budování důvěry a vazby

Tato oblast představuje úvod do některých měkkých dovedností, které jsou nezbytné pro to, aby se dítě cítilo bezpečně a s podporou a mohlo tak komunikovat v průběhu soudního nebo správního řízení a tohoto řízení se účastnit. Dotčené oblasti zahrnují lámání ledů, řeč těla, dovednost naslouchat a udržení důvěry v okamžicích, kdy se odborník s dítětem nevidí.

Flexibilita a inovace v řízení

V této části je formulována řada návrhů, jak učinit soudní řízení pro děti s mentálním postižením méně zstrašující, a je zdůrazněn význam přístupu orientovaného na dítě jako střed zájmu. Doporučení zahrnují organizování předběžných návštěv soudních síní, užívání jasného a jednoduchého jazyka, usazení všech na stejné úrovni, umožnění dítěti sedět vedle svých rodičů nebo jiných osob, které o něj pečují, a omezení účasti zástupců veřejnosti a reportérů.

Realizace vzdělávání, syllabus a bibliografie

Základní materiály jsou doplněny návodem na realizaci vzdělávání v multidisciplinárním uspořádání. Rovněž je navržena řada vzdělávacích metod, včetně

- vstupního vzdělávání pro široké skupiny odborníků;
- rozvoj programů pro pokračující profesní vzdělávání specializovanými odbornými asociacemi;
- zahrnutí dětí a dospělých s mentálním postižením do tvorby a realizace vzdělávání;
- realizace vzdělávání na multidisciplinárním základě; a
- vytváření přímých příležitostí pro odborníky setkat se a pracovat s dětmi s mentálním postižením, jejich rodinami, jakož i možností stáží v lidskoprávních neziskových organizacích.

Syllabus navrhuje sadu dvanácti tematických lekcí pro odborníky vycházející z obsahu základních vzdělávacích materiálů a dovedností. Každá lekce obsahuje základní podkladové zdroje, formuluje otázky k diskusi a řadu příkladů založených na reálných životních situacích, které mají odborníci posoudit.

Anotovaná bibliografie se nakonec snaží shromáždit širokou a pestrou škálu materiálů pro odborníky v mnoha jazycích projektu a podnítit tak jejich další a hlubší nezávislé studium. Tyto materiály zahrnují nové články, materiály ve formátu vstřícném k dětem, materiály ve formátu easy-to-read, monitorovací pokyny, nástroje, přístup k základním materiálům OSN a další informace. Věříme, že tento depozitář bude postupně rozvíjen a doplňován o nové materiály pro odborníky, které vzniknou po skončení tohoto projektu.

Pro další informace o jakémkoli aspektu projektu, prosím, kontaktujte mdac@mdac.org.

Poznámky

Poznámky

Poznámky

